

ዳኞች፡-ብርሃኑ አመነው

ተሾመ ሽፈራው

ሀብታሙ እርቅይሁን

ብርሃኑ መንግሥቱ

ነጻነት ተገኝ

አመልካች ፡- አሮሚያ ኢንሹራንስ አክሲዮን ማኅበር

ተጠሪዎች ፡- 1/ ወርልድ ቪ.ኸርን ኢትዮጵያ

2/ አዋሽ ኢንሹራንስ አክሲዮን ማኅበር

መዝገቡ ተመርምሮ ከዚህ የሚከተለው የፍርድ ወሳኔ ተሰጥቷል፡፡

ፍ ር ድ

ጉዳዩ ከውል ውጭ ኃላፊነትን መሰረት ያደረገ ሲሆን የተጀመረው በፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት ሆኖ አመልካች ከሳሽ 1ኛ ተጠሪ ተከሳሽ 2ኛ ተጠሪ ደግሞ ጣልቃ ገብ በመሆን ተከራክረዋል፡፡ አመልካች ከደንበኛው ከወ/ሪት ብርሃን ገ/ጻድቃን ግደይ ጋር በተዋዋለው የኢንሹራንስ ወል የሰሌዳ ቁጥሩ 3-05135 ትግ ለሆነ ተሽከርካሪ ከቀን 19/11/2006ዓ/ም እስከ 18/11/2007ዓ/ም ድረስ ጸንቶ የሚቆይ እስከ ብር 1000,000.00 ካሳ ለመክፈል የመድን ሽፋን ሰጥቷል፡፡ ይህ ተሽከርካሪ በጉዞ ላይ እያለ በትግራይ ክልል ክልታ አወላዕሎ ወረዳ ሐወዛ ተብሎ በሚጠራ አካባቢ በቀን 28/08/2007ዓ/ም ንብረትነቱ የ1ኛ ተጠሪ የሆነ በሰሌዳ ቁጥር 35-3337 የሆነ ተሽከርካሪ መስመሩን ለቆ ወደ አመልካች ደንበኛ ተሽከርካሪ መስመር 1.20 ሜትር በመግብት የአመልካችን ደንበኛ ተሽከርካሪ ገጭቶ ጉዳት አድርጎታል፡፡ ተሽከርካሪው ከወደቀበት በክሬን ተንስቶ ወደ አዲስ አበባ እንዲመጣ ተደርጎ የደረሰበትን ጉዳት ለማስጠገን የሚያስፈልገው ወጪ ተጣርቶ የጥገና ወጪው ከገበያ ላይ ተሽከርካሪውን ከሚገባበት ዋጋ በላይ በመሆኑ የቅሪት አካሉ ዋጋ፣ የአደጋ ተቀናሽ(excess) እና ሌሎች ወጪዎች ተቀንሶ አመልካች ለደንበኛው ብር 505,363.00 መክፈሉን በመግለጽ 1ኛ ተጠሪ ከ9% ሕጋዊ ወለድ ጋር እንዲተከለት ዳኝነት ጠይቋል፡፡

1ኛ ተጠሪ ለክሱ በሰጠው መልስ አመልካች በደንበኛው ተሽከርካሪ ላይ ጉዳት ስለመድረሱ ተግማሚነት ባለው ማስረጃ አስደግፎ ያላቀረበ በመሆኑ ክሱ ወድቅ ሊሆን ይገባል፡፡ አመልካች የደንበኛው ተሽከርካሪ የእርጅና ዋጋ ሳይቀንስ የገበያ ዋጋ ግምት ብሎ ያቀረበው የገንዘብ መጠን በትክክል የገበያ ጥናት

ያልተደረገበት ነው። የተሽከርካሪውን ቅሪት በጣም በገቅተኛ ዋጋ ሽጦ ይህንን ልዩነት ተቀናሽ አድርጎ ተጠሪ እንዲከፍል መጠየቁ ተገቢ አይደለም። እንዲሁም የኢንሹራንስ ሽፋን የሰጠው 2ኛ ተጠሪ ጣልቃ እንዲገባ በመጠየቅ ተከራክሯል።

ፍርድ ቤቱም የአሁን 2ኛ ተጠሪ በክርክሩ ጣልቃ እንዲገባ የሰጠውን ትእዛዝ ተከትሎ 2ኛ ተጠሪ በሰጠው መልስ ከኃላፊነት መጠን ጋር በተያያዘ የ1ኛ ተጠሪ ተሽከርካሪ በ3ኛ ወገኖች ንብረት ላይ ለሚያደርሰው ጉዳት ወጪና ኪሳራን ጨምሮ እስከ ብር 100,000.00 ለመክፈል ግዴታ ስለገባ ከዚህ በላይ ልጠየቅ አይገባም። ግጭቱ ሊፈጠር የቻለው በአመልካች ደንበኛ ተሽከርካሪ አሽከርካሪ ጥፋት እንጂ በተጠሪ ተሽከርካሪ እንዳልሆነ እና አመልካች ያቀረበው የትራፊክ ፖሊስ አደጋ ሪፖርትም ትክክለኛ ያልሆነ እና እንዲታረም የተጠየቀበት ስለሆነ ይህንን ማስረጃ መሰረት በማድረግ አመልካች ያቀረበው ክስ ውድቅ ሊደረግ ይገባል። እንዲሁም የተጠየቀው የጉዳት ካሳ ግምት የተጋነነ ነው። የአመልካች ደንበኛ ተሽከርካሪ የ2010 ስሪት እንደሆነ ከአምስት ዓመታት በላይም አገልግሎት የሰጠ እና አመቺ ባልሆነ መንገድ እና መልካም ምድር ሲነዳ የቆየ ስለሆነ ቢያንስ የተሽከርካሪ አካል ላይ በአዲስ መለዋወጫ ሲተኩ ከ40-50 % የእርጅና ቅናሽ መደረግ ነበረበት። በተሽከርካሪው ወስጣዊ ክፍሉ ሊደርስ የሚችለው ጉዳት ከብር 95,000.00 እስከ ብር 175,000.00 መሆኑ ተገምቶ እያለ አመልካች ተፈቶ ባልታየበት ሁኔታ አመልካች አጋኖ ማቅረቡ ተገቢ አይደለም። የቅሪት አካሉ በብር 275,000.00 በባለሙያ ተገምቶ እያለ አመልካች በብር 120,000.00 ቀንሶ መሸጡ የጉዳት ኪሳራ ካሳ መቀነስ ሲገባው አልቀነሰም የሚሉትንና ሌሎች የካሳ መጠን የሚመለከት መከራከሪያ በማቅረብ ተከራክሯል።

ፍርድ ቤቱ በመ/ቁጥር 190749 ላይ የግራ ቀኙን ክርክርና ምስክሮች ሰምቶና ማስረጃዎቻቸውን መርምሮና መዘኖ በቀን 26/02/2012 ዓ/ም በሰጠው ውሳኔ በአመልካች ደንበኛ እና በ1ኛ ተጠሪ ተሽከርካሪዎች መካከል ግጭት ሊከሰት የቻለው በአመልካች ደንበኛ ተሽከርካሪ አሽከርካሪ ጥፋት ምክንያት መሆኑን በተሻለ ሁኔታ ሚዛን በሚደፋ ማስረጃ ተረጋግጧል በማለት በአመልካች ደንበኛ ተሽከርካሪ ላይ ለደረሰው ጉዳት 1ኛ ተጠሪ ካሳ የመክፈል ኃላፊነት የለበትም በማለት ክሱን ውድቅ በማድረግ ወስኗል። አመልካች በዚህ ውሳኔ ቅር በመሰኘት ይግባኝ ለፌደራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚችሎት አቅርቦ ፍርድ ቤቱ በመ/ቁጥር 187653 ላይ ግራ ቀኙን አከራክሮ በቀን 12/02/2014 ዓ/ም በተሰጠው ውሳኔ የስር ፍርድ ቤት ውሳኔ ጉድለት የለበትም ሲል በማጽናት ወስኗል።

አመልካች በቀን 04/05/2014 ዓ/ም የተጻፈ የሰበር አቤቱታ ያቀረበውም ከላይ በተገለጸው መሰረት በተሰጠ ውሳኔ መሰረታዊ የሕግ ስህተት ተፈጽሟል በሚል ሲሆን የአቤቱታው ይዘት በአጭሩ፡- በመንገድ ትራንስፖርት ትራፊክ መቆጣጠሪያ የሚኒስትሮች ምክር ቤት ደንብ ቁጥር 208/2003 አንቀፅ 85(3/ሀ እና ለ) መሰረት በበላይ ትራፊክ ፖሊስ ፅ/ቤት ወይም በይግባኝ ጉዳዩን የማየት ስልጣን ባለው

አካል ካልሆነ በስተቀር በትራፊክ ፖሊስ ልዩ እውቀት ላይ ተመስርቶ የቀረበውን የትራፊክ ፕላን ወድቅ ማድረግ እንደማይቻል ተደንግጓል። የመቀሌ ዩኒቨርሲቲ መካኒካል መሀንዲሶች የ1ኛ ተጠሪ ሠራተኞች የሆኑት አደጋው ሲደርስ በቦታው ስላልነበሩ የአይን ምስክሮች አልነበሩም። የ1ኛ ተጠሪ ምስክሮችና የመቀሌ ዩኒቨርሲቲ መካኒካል መሀንዲሶች በትራፊክ መርማሪ ፖሊስ የተሰራውን የትራፊክ ፕላን ለመሻር በሕግ የተሰጣቸው ሥልጣን የላቸውም። የስር ፍርድ ቤት የመቀሌ ዩኒቨርሲቲ መካኒካል መሀንዲሶች የሰጡትን ማስረጃና የ1ኛ ተጠሪን ምስክሮች ምስክርነት ቃል ተቀብሎ የትራፊክ ፖሊስ ያነሳውን የአደጋ ፕላን ወድቅ በማድረግ የሰጠው ወሳኔ ክላይ የተጠቀሰውን ደንብ እና በሰ/መ/ቁጥር 43452 ላይ የተሰጠውን አስገዳጅ የሕግ ትርጉም የሚቃረን በመሆኑ መሰረታዊ የሕግ ስህተት የተፈጸመበት ነው። የመቀሌ ዩኒቨርሲቲ መካኒካል መሀንዲሶች ግጭቱን በተመለከተ ሰሩ የተባለው ሶፍትዌር አደጋው ከደረሰና ተሽከርካሪዎቹ ከቦታው ከተነሱ ከ2 ዓመት ተኩል በኋላ የተሰሩ በመሆኑ የትራፊክ ሪፖርቱን ለማስተባበል ብቃት የሌለውና በንድፈ ሀሳብ ላይ ተመሰረተ ማስረጃ ነው። መካኒካል ምህንድስና ስለማሽን ንድፈ ሃሳብ አሰራር ወይም አመራረት እና ጥገና የሚያጠና ትምህርት ዘርፍ እንጂ የትራፊክ ደንብ በመተላለፍ ቀኝ ዘርዘን ትቶ ወደ ግራ መግባትና ከፊት ለፊት የሚመጣን ተላላፊ ተሽከርካሪ አለመኖሩን ሳያረጋግጥ በማለፍ ገጭቷል የተባለውን አከራከሪ ነጥብ የሚያጠና የትምህርት ዘርፍ ባለመሆኑ ከዚህም አኳያ ሲታይ የስር ፍርድ ቤት በመካኒካል መሀንዲሶች የቀረበውን ማስረጃ መሰረት አድርጎ መወሰኑ መሠረታዊ የሕግ ስህተት የተፈጸመበት ስለሆነ ይታረምልን በማለት አቤቱታውን አቅርቧል።

የሰበር አጣሪ ችሎት አቤቱታውን መርምሮ አመልካች ከትራፊክ ፖሊስ የተሰጠውን ማስረጃ መሰረት በማድረግ በ1ኛ ተጠሪ አሽከርካሪ ጥፋት በደንበኛው ተሽከርካሪ ላይ ለደረሰው ጉዳት ለደንበኛው የከፈለው ካሳ ብር 505,363.00 እንዲተካለት ያቀረበውን ክስ የስር ፍርድ ቤት የመቐለ ዩኒቨርሲቲ መካኒካል ምህንድስና ትምህርት ክፍል የቀረበውን መረጃ መሰረት አድርጎ ወድቅ በማድረግ የሰጠውን ወሳኔ ከመሰረታዊ የክርክር አመራርና ማስረጃ ምዘና መርህ አንፃር ተጠሪዎች ባሉበት እንዲመረመር ትእዛዝ በመስጠቱት ተጠሪዎች በቀን 22/07/2014 ዓ/ም በተናጠል የተፃፈ መልሳቸውን ያቀረቡ ሲሆን ይዘቱም በአጭሩ፡-

አመልካች ያቀረበው የትራፊክ ፕላን በተገቢው ሁኔታ ያልተሰራና በአደጋው ቦታ ከነበረው እውነታ ጋር በተጣረሰ እና አጠራጣሪ በሆነ መልኩ የተሰራ ሪፖርት በመሆኑ በ2ኛ ተጠሪ ተጽፎ ቅሬታ ለትግራይ ክልል ፖሊስ ኮሚሽን ቀርቧል። ይህ ቅሬታ ቀርቦ እያለ የአመልካች ደንበኛ ሹፌር ለደረሰበት ጉዳት ካሳ ይከፈለኝ ሲል በ1ኛ ተጠሪ ላይ በትግራይ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በመ/ቁጥር 86558 ላይ ባቀረበው ክስ መነሻ ፍርድ ቤቱ ይህ የትራፊክ ፕላን አጠራጣሪና ቅሬታ የቀረበበት መሆኑን ከግምት በማስገባት በጉዳዩ ላይ ወገንተኛ ያልሆነና ሚዛናዊ ሙያዊ አስተያየት እንዲሰጥበት ለማስቻል ከክልሉ ፖሊስ ኮሚሽን በተወኩ የትራፊክ ፖሊስ አባላት እንዲሁም ከመቐለ ዩኒቨርሲቲ በተውጣጡ ባለሙያዎች

በጋራ በተዋቀረ ኮሚቴ የአደጋው መንስዔ ተጣርቶ ለፍርድ ቤቱ እንዲቀርብ በሰጠው ትዕዛዝ መሰረት የአደጋውን መንስዔ በቪዲዮ በተደገፈ ሲሙሌሽን በግልፅና ሳይንሳዊ በሆነ መንገድ የሚያስረዳ ሙያዊ ትንታኔ ቀርቦለታል። በሰ/መ/ቁጥር 43453 ላይ በተሰጠ የሕግ ትርጉም ላይ እንደተመለከተው የሙያ ምስክርነት የሚሰጠው በቀጥታ ድርጊቱን በአይን በማየት ሳይሆን በሙያ ተመርምሮ የሚሰጥ ቀጥተኛ ያልሆነ ማስረጃ ወይም የሙያተኛ አስተያየት በመሆኑ ሙሉ ለሙሉ እምነት ሊጣልበት የሚችል ማስረጃ አይደለም። የትራፊክ ፖሊስ የአደጋ ሪፖርትም አደጋው ከደረሰ ከሰዓታት በኋላ ከአደጋው ቦታ በደረሰ የትራፊክ ፖሊስ የተሰራ በመሆኑ አደጋው ከደረሰበት ቦታ አቀማመጥ አንጻር የተሻለ የሙያ ሀሳብ ሊያቀርቡ የሚችሉ ባለሙያዎች ያሉበት ኮሚቴ ተዋቅሮ አደጋው የተከሰተበት ሁኔታ በሳይንሳዊ ሙያ ተመርምሮ አደጋው የደረሰው በአመልካች ደንበኛ ተሽከርካሪ አሽከርካሪ ጥፋት ነው የሚል ማስረጃ በመቅረቡ የስር ፍርድ ቤት ይህንን ማስገጃና የምስክሮች ቃል መሰረት በማድረግ ተጠሪዎች አመልካች ካሳ የመክፈል ኃላፊነት የለባቸውም ሲል በመወሰኑ የተፈጸመ ስህተት የለም። የመቀሌ ዩኒቨርሲቲ መካኒካል ምህንዲስና ትምህርት ክፍል ያቀረበው ሪፖርት የትራፊክ ፖሊስ ሪፖርትን የመሻር ሥልጣን የለውም ሲል ያቀረበውም ክርክር ሪፖርቱ የቀረበበትን አግባብ ያላገናዘበ በመሆኑ ተቀባይነት የለውም። እንዲሁም የመካኒካል መሀንዲስና ትምህርት ዘርፍ ልዩ ልዩ ዘርፍ ያለው በመሆኑና ካሉት ዘርፎች መካከል ኃይልን እና እንቅስቃሴን የሚያጠና ዳይናሚክስ (Dynamics) የሚባል ዘርፍ ስላለው በተያዘው ጉዳይ አደጋ የደረሰበት ቦታ ፣ መንገድ ስፋት ፣ ተሽከርካሪዎቹ የወደቁበት ቦታ ፣ የአደጋው ስፍራ አቀማመጥ ከትራፊክ ፖሊስ ሪፖርት ላይ በመወሰድ ለአደጋው መንስዔ የሆነው የትኛው ተሽከርካሪ ነው የሚለውን ለይተው ሙያዎ አስተያየት ለማቅረብ ብቃት ስላላቸው አመልካች ከዚህም አኳያ ያቀረበው ክርክር ተገቢ አይደለም። ስለሆነም የስር ፍርድ ቤት ማስረጃዎችን መዘና ለደረሰው ጉዳት የ1ኛ ተጠሪ አሽከርካሪ ጥፋት የለበትም በማለት ክሱን ወድቅ በማድረግ በመወሰኑ ከማስረጃ ምዘና አኳያ የተፈጸመ ስህተት የለም በማለት ተከራክረዋል። አመልካችም በቀን 08/07/2014 ዓ/ም የተጻፈ የመልስ መልስ በማቅረብ ተከራክሯል።

ከዚህ በላይ አጠር ባለ መልኩ የተገለጸው የግራ ቀኙን ክርክርና በጉዳዩ ላይ የተሰጡ ወሳኔዎችን የሚመለከት ሲሆን እኛም 1) የስር የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት ክሱን ተቀብሎ የመዳኘት ሥልጣን አለው ወይስ የለውም? 2) የስር ፍርድ ቤት ክሱን ተቀብሎ መዳኘቱ ተገቢ ነው የሚባል ከሆነ አመልካች የኢንሹራንስ ወል መሰረት በማድረግ ለደንበኛ በካሳ መልክ የክፈለው ገንዘብ እንዲተካለት ያቀረበውን ክስ ወድቅ አድርጎ በመወሰኑ ከማስገጃ ምዘና መርህ አተገባበር አንጻር የተፈጸመ መሰረታዊ የሕግ ስህተት መኖር አለመኖሩን አግባብነት ካለው ሕግና ከሰበር ሰሚ ችሎት አስገዳጅ የሕግ ትርጉም ጋር በማገናዘብ እንደሚከተለው መርምረናል።

በመጀመሪያም የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት ክሱን ተቀብሎ የመዳኘት ሥልጣን ያለው መሆን አለመሆኑን መርመረናል። እንደመረመርነውም አመልካች በ1ኛ ተጠሪ ላይ በቀን 02/06/2009 ዓ.ም ጽፎ

ክስ የመሰረተው የመድን ሽፋን የሰጠውን የደንበኛው ንብረት የሆነ በሰሌዳ ቁጥሩ 3-05135 ትግ የሚታወቅ ተሽከርካሪ ንብረትነቱ የ1ኛ ተጠሪ የሆነ ከተቃራኒ አቅጣጫ የሚጓዝ ተሽከርካሪ በትግራይ ክልል ክልታ አወላዕሎ ወረዳ ሐወዛ ተብሎ በሚጠራ አካባቢ ከመስመሩ በመወጣት ገጭቶ ጉዳት በማድረሱ ለደንበኛው በኢንሹራንስ ወሎ መሰረት ካሳ መክፈሉን በመግለጽ በካሳ መልክ የከፈለው ገንዘብ እንዲተካለት ዳኝነት በመጠየቅ ነው። የስር የፌዴራል ከፍተኛ ጉዳዩን ከስረ ነገሩ አንጻር መርምሮ በአመልካች ደንበኛ ተሽካሪ ላይ ጉዳቱ የደረሰው በ1ኛ ተጠሪ ተሽከርካሪ አሽከርካሪ ጥፋት አይደለም በማለት ክሱን ወድቅ በማድረግ ወስኗል።

በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ-መንግሥት አንቀጽ 78/2 መሠረት የሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት በ2/3ኛ ድምጽ የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት እና የመጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት እንዲደራጅ እስካልወሰነ ድረስ የፌዴራል ከፍተኛና የፌዴራል የመጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤቶች ሥልጣን በውክልና ለክልል ፍርድ ቤቶች ተሰጥቷል። ምላሽ የሚያስፈልገው ጉዳይ በውክልና በተሠጠ ሥልጣን ላይ የፌዴራል ፍርድ ቤቶች ጉዳዩን የማየት ሥልጣን አላቸው ወይስ የላቸውም? የሚለው ጉዳይ ነው። ክርክሩን በፍትሐ ብሔር ሥነ-ሥርዓት ሕገ መሰረት መምራት እና መቆጣጠር የፍርድ ቤቶች ኃላፊነት ሲሆን በዚህ ሂደት ፍርድ ቤቶች በቀዳሚነት መመርመር ከሚጠበቅባቸው ጉዳዮች መካከል ጉዳዩ ላይ ለመወሰን ሥልጣን ያለው መሆን አለመሆኑ መርምሮ መወሰን ዋነኛው ነው። የፍርድ ቤት ሥልጣን ብሔራዊ የመዳኘት ሥልጣን (judicial jurisdiction)፣ የሥራ-ነገር ሥልጣን (material jurisdiction) እና የግዛት ወይም አካባቢያዊ ሥልጣን (local or territorial jurisdiction) በሚል የተከፋፈለ ነው።

ኢትዮጵያ የፌዴራል የመንግሥት አወቃቀር ሥርዓትን በ1987 ዓ/ም በወጣው የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ-መንግሥት መከተሏን ተከትሎ ሥልጣን በክልሎችና በፌዴራል መንግሥት የተከፋፈለ ስለመሆኑ በሕገ-መንግሥቱ ከአንቀጽ 50-52 ላይ ተመልክቷል። በዚህም ክልሎች በሥልጣናቸው ሥር ባሉ ጉዳዮች ሉዓላዊ ሥልጣን አላቸው። ክልሎች እንደ ፌዴራል መንግሥት ሕግ-አውጪ፣ ሕግ አስፈጻሚና የዳኝነት አካል ያደራጃሉ። በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ-መንግሥት አንቀጽ 78 መሠረት የዳኝነት አካሉ በፌዴራል እና በክልል መንግሥት ደረጃ መቋቋሙ እና በአንቀጽ 80(1)(2) ላይ በፌዴራል ጉዳዮች የፌዴራል ፍርድ ቤት፣ በክልላዊ ጉዳዮች የክልል ፍርድ ቤት የመጨረሻ ሥልጣን ያለው መሆኑ መመልከቱ በፌዴራልና በክልል መንግሥታት መካከል የፍርድ ቤት የሥልጣን ክፍፍል እንዳለ ያሳያል። የፌዴራል ወይም የክልል ጉዳዮች የሚለው በጉዳይ ዓይነት የተከፋፈለ ሥልጣን ስለሆነ የፍርድ ቤቶች ሥልጣን የተለየው የሥራ-ነገር ሥልጣንን መሠረት ያደረገ ቢመስልም ጉዳዩ ከሉዓላዊ ሥልጣን እና ክልላዊ ጉዳይ በፌዴራል ፍርድ ቤት ቢታይ ከጣልቃገብነት ጋር የተያያዘ በመሆኑ ጉዳዩ የብሔራዊ ዳኝነት ሥልጣንን የሚያስነሳ ነው። በፌዴራል መዋቅር የብሔራዊ የዳኝነት ሥልጣን መሠረቱ ዓለምአቀፍ ሕግ ሳይሆን ሕገ-መንግሥት ነው። ሕገ-መንግሥቱ የፌዴራልና የክልል ፍርድ ቤቶች ያቋቋመና አንዱ የሌላውን ሥልጣን አክብረው ለማስከበርም ግዴታ የጣለ ነው።ይህንን ጉዳይ ከአለም አቀፍ አጠቃላይ

መርሆዎች አንጻር ሳይሆን በፌዴራልና በክልል መንግሥታት መካከል ከሚኖረው ግንኙነት አንጻር አጥቦን ያየን እንደሆነ በአንድ ሀገር ያሉና በሕገ-መንግሥቱ የሕግ የበላይነትን በማረጋገጥ አንድ የኢኮኖሚና የፖለቲካ ማህበረሰብ ለመፍጠር በሚሠሩ ተቋማትና ዜጎች ላይ፣ የተለያዩ ሥልጣን ቢሆንም የጋራ የሆኑ ጉዳዮች ደግሞ ባላቸው ተቋማት መካከል የሚነሳ ስለሆነ የተለየ ያደርገዋል። ይኸውም በፌዴራል መዋቅር የፌዴራል መንግሥት ሉዓላዊነቱ በመላው የኢትዮጵያ ግዛት ነው። ነገር ግን በግዛቱ ሥር ሁሉንም በፈቃዱ መወሰንና መፈጸም የሚችል ሳይሆን በግልጽ በሕግ በተዘረጋው ሥርዓት ሥልጣኑን የሚጠቀም መሆኑን የሚመለከት ነው። ለክልል ፍርድ ቤት ሥልጣን መሠረቱ ግን በግዛት ክልል ሥር ያለ ሰውና ንብረት መሆን አለመሆኑን መሠረት ያደረገ (limited sovereignty) ነው።

በሕገ-መንግሥቱ የሥልጣን ክፍፍሉም የክልል ክፍተኛና ጠቅላይ ፍርድ ቤቶች የፌዴራል ጉዳዮችን በውክልና ማየት የሚችሉ ሲሆን ክልላዊ ጉዳዮች በክልሎች ሉዓላዊ ሥልጣን ክልል ውስጥ (exclusive jurisdiction of state courts) ያለ በመሆኑ፤ በሕገ-መንግሥቱ አንቀጽ 80(3/ሀ) ለፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሠበር ሰሚ ችሎት የተሠጠው ሥልጣን እንደተጠበቀ ሆኖ፤ የፌዴራል ፍርድ ቤቶች ማየት አይችሉም። ይሕም ክልላዊ ጉዳዮች ላይ የፌዴራል ፍርድ ቤቶች የመዳኘት ሥልጣን (judicial jurisdiction) የሌላቸው መሆኑን ሲያሳይ በውክልና እና በጣምራ ሥልጣናቸው ከሚመለከቱት በሥተቀር የክልል ፍርድ ቤቶች የፌዴራል ጉዳዮችን ማየት አይችሉም። ከዚህ ጋር ተያይዞ መመርመር ያለበት በሕገ-መንግሥቱ የተመለከተው የፍርድ ቤቶች የጣምራነት ሥልጣን (concurrent jurisdiction) እና የፌዴራል ጉዳዮች የሚወሰኑበት ሥርዓት ነው። የፌዴራል ጉዳዮች ምን እንደሆኑ በሕገ-መንግሥቱ ያልተወሰነ ቢሆንም የተያዘው ጉዳይ ለስር ፍርድ ቤት በቀረበበት ጊዜ ተፈጻሚ ሲሆን በነበረው በፌዴራል ፍርድ ቤቶች አዋጅ ቁጥር 25/1988 አንቀጽ 3 መሠረት የፌዴራል ጉዳዮች ሕገ-መንግሥቱን፣ የፌዴራል መንግሥት ሕጎችንና ዓለም አቀፍ ሥምምነቶችን መሠረት ያደረጉ ጉዳዮች (based on laws)፤ በፌዴራል ሕግ ተገልጸው በተወሰኑ ባለጉዳዮች (parties) እና በሕግ በተገለጹ ቦታዎች (places) ላይ የሚነሱ ጉዳዮች ናቸው። በፌዴራል ፍርድ ቤቶች አዋጅ ቁጥር 25/1988 አንቀጽ 4 እና 5 መሠረት የተዘረዘሩት የፌዴራል ፍርድ ቤት በብቸኝነት ሥልጣኑ የሚመለከታቸው ሕግንና ባለጉዳዮችን መሠረት አድርጎ የተለዩ የፌዴራል ጉዳዮች ሲሆን በሌሎች ሕጎች በግልፅ ለፌዴራል ፍርድ ቤት የተሠጡ ጉዳዮችን ይጨምራል። የአዋጁን አንቀጽ 11 እና ተከታዮችን ስንመለከት ደግሞ ቦታን መሠረት በማድረግ አዲስ አበባና ድሬዳዋ ከተሞች ላይ የሚነሱ ጉዳዮች የፌዴራል ፍርድ ቤት የሚመለከታቸው የፌዴራል ጉዳዮች እንደሆኑ ተደንግጓል።

በፌዴራል ፍርድ ቤቶች አዋጅ ቁጥር 25/1988 አንቀጽ 3 መሠረት ሕግን መሠረት አድርጎ የተለዩት የፌዴራል ጉዳዮች ውስጥ የፌዴራል መንግሥት ሕጎችን መሠረት ያደረጉ ጉዳዮች ያሉበት በመሆኑና

በአዋጁ የትርጉም ክፍል አንቀጽ 2/3 ላይ የፌዴራል መንግሥት ሕጎች ማለት በሕግ በተሠጠው ሥልጣን ክልል ሥር ያሉ ነባር ሕጎችን የሚጨመር መሆኑ ሲታይ በሕግ በግልጽ የፌዴራል ፍርድ ቤት ሥልጣን ሥር ከተመለከቱት ሕግን መሠረት ያደረጉ ጉዳዮች እና በፌዴራል ሥልጣን ሥር እንዲታዩ ከተወሰኑት ባለጉዳዮች ውጭ ያሉ የፌዴራል ሕግን መሠረት ያደረጉ ጉዳዮች የፌዴራልና የክልል ፍርድ ቤቶች በጣም ሥልጣናቸው የሚመለከቷቸው ናቸው። ሥለሆነም የፌዴራል ሕግን መሠረት ያደረጉ ሌሎች ጉዳዮች እንደተነሱበት ቦታ የፌዴራል ፍርድ ቤት ወይም የክልል ፍርድ ቤት በክልላዊ ሥልጣን ሊመለከተው ይችላል።

በሕገ መንግስቱ በአገራችን የተዘረጋውን የፌዴራል ሥርዓት መሠረት ተደርጎ የተዋቀረው የዳኝነት ሥልጣን የፌዴራል እና የክልል ፍርድ ቤቶች ካላቸው የጣምራነት ሥልጣን ባለፈ በሕገ-መንግሥቱ አንቀጽ 78/2 እና 80(4-6) የፌዴራል ፍርድ ቤት በብቸኝነት ሥልጣን የሚመለከታቸውን ጉዳዮች የክልል ጠቅላይና ከፍተኛ ፍርድ ቤቶች በውክልና እንዲመለከቱ ሥልጣን ሰጥቷል። ይህም ሕገ-መንግሥቱ የክልል ፍርድ ቤቶችን ማብቃትን (empowerment)፣ ተደራሽነትን፣ የክልሎችን ተሳትፎ ማሳደግ ላይ ዓላማ ያለውና ተቋሞቻቸው ላይ አመኔታ ያለው መሆኑን ያረጋግጣል። በሕገ-መንግሥቱ የዳኝነት አካል በፌዴራልና በክልል ደረጃ በየአርከኑ መዋቀሩ ሲታይ አደረጃጀቱ በተዋረድ ያለ የትይዩ አቀራረጽ (dual system) ያለው ቢሆንም የፌዴራልና የክልል ጉዳይን የክልል ፍርድ ቤቶች መመልከታቸው የተደባለቀ (integrated system) እንደሚከተልም ያሳያል።

የክልል ፍርድ ቤቶች በጣም ሥልጣናቸው በክልል ግዛታቸው የተነሱ ጉዳዮች የመመልከት ሥልጣን ያላቸው በመሆኑ የፌዴራል ፍርድ ቤት ጉዳዩን የማየት ሥልጣን አይኖረውም። ጉዳዩ በክልል ፍርድ ቤት የሚታየው ጉዳዩ የተነሳበትን ቦታና ተከራካሪውን መሠረት በማድረግ ነው። የጣምራነት ሥልጣን መሠረቱ የፌዴራል መንግሥት ሕግን መሠረት ያደረገ የፌዴራል ጉዳይ በመሆኑ የፌዴራል ፍርድ ቤት በፌዴራል ጉዳይ ላይ ብሔራዊ የመዳኘት ሥልጣን የለውም ሊባል አይችልም። ነገር ግን በፌዴራል ፍርድ ቤት አዋጅ ቁጥር 25/1988 አቀራረጽ መሠረት ከተለዩት ውስን የፌዴራል ፍርድ ቤት ሥልጣኖች ውጭ ያሉ በክልል ግዛት የሚነሱ ጉዳዮችን የክልል ፍርድ ቤቶች እንዲመለከቷቸው የተተወ በመሆኑ ጉዳዩ የሥራ-ነገር ሥልጣን ጥያቄ የሚያስነሳ ይሆናል።

በተመሳሳይ የክልል ፍርድ ቤቶች በፌዴራል ፍርድ ቤት በብቸኝነት እንዲታዩ የተለዩ ጉዳዮችን (exclusive jurisdiction) በግዛታቸው በተከሰቱ ጉዳዮች፣ ባሉ ሰዎች ወይም ንብረቶች ጋር የሚነሱ ሲሆን በውክልና (delegation) እንዲመለከቱ በሕገ-መንግሥት ሥልጣን ተሰጥቷቸዋል። በክልል የሚነሱ የፌዴራል ጉዳዮች ላይ ጉዳዩ የፌዴራል በመሆኑ የፌዴራል ፍርድ ቤቶች ብሔራዊ የመዳኘት ሥልጣን አላቸው። በፌዴራል ፍርድ ቤት አዋጅ ቁጥር 25/1988 አንቀጽ 4 እና 5 የተመለከቱት የፌዴራል ጉዳዮችን በተከታዮቹ ድንጋጌዎች ለፌዴራል ፍርድ ቤቶች የሥራ-ነገር ሥልጣናቸውን ያከፋፈለ በመሆኑ

ይሄው ሕግ መሠረት ተደርጎ ሲታይ የፌዴራል ፍርድ ቤት ጉዳዩን ለመዳኘት የሥራ-ነገር ሥልጣን እንዳለው ያሳያል። የአፋር፣ የቤንሻንጉል ጉሙዝ፣ ጋምቤላ፣ ሶማሌና የደቡብ ብሔሮች፣ ብሔረሰቦችና ሕዝቦች ክልሎች በሕገ-መንግሥቱ የተሰጣቸው የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤትን ሥልጣን በውክልና በክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤቶቻቸው የማየት ሥልጣን በፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት ማደራጃ አዋጅ ቁጥር 322/1995 ሲነሳ በእነዚህ ክልሎች የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት መደራጀቱ ታወጀ እንጂ በአምስቱ ክልሎች ግዛቶች የሚነሱ ጉዳዮችን የመመልከት የሥራ-ሥልጣን እንደ አዲስ ለፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት አለመሠጠቱ ቀድሞውንም በፌዴራል ፍርድ ቤቶች አዋጅ ቁጥር 25/1988 መሠረት የሥራ-ነገር ሥልጣን ተወስኖ ያደረ መሆኑን የሚያስገነዝብ ነው። የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት ከአዲስ አበባና ድሬዳዋ ከተሞች ውጭ በእነዚህ ክልሎች ሲደራጅ የማስቻያ ቦታው የተወሰነ በመሆኑ ጉዳዮችን ለማየት የግዛት ክልል ሥልጣን ያገኛል። በአዋጅ ቁጥር 322/1995 መሰረት ከተጠቃሾቹ ክልሎች የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት የውክልና ስልጣን ቢነሳም የእነዚህ ክልሎች የፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት የውክልና ሥልጣንም ሆነ የሌሎቹ ክልሎች የውክልና ሥልጣን በሕገ መንግስቱ በተደነገገው አግባብ እስካሁን አልተነሳም። ይሕም የክልል ፍርድ ቤቶች በግዛታቸው ባሉ ሰዎች ወይም ንብረቶች ጋር የሚነሳ በውክልና የሚመለከቱትን የፌዴራል ጉዳይ ውክልናቸው ሳይነሳ ጉዳዩ ለፌዴራል ፍርድ ቤት ቀርቦ ከታየ በሕገ-መንግሥቱ የተመለከተውን የፍርድ ቤቶች የጣምራነት ሥልጣን (concurrent jurisdiction) አለመከተል ስለሚሆን ሊታረም የሚገባው መሰረታዊ የሕግ ስህተት ይሆናል።

በዚህ መልኩ በሕገ-መንግሥቱ ለክልሎች የተሰጠውን ሥልጣን አተገባበር በተመለከተ ይህ ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ/መ/ቁጥር 182775 ላይ በቀን 22/04/2013 ዓ/ም እና የሠ/መ/ቁጥር 201652 እና በቀን 05/02/2014 ዓ/ም በሰጠው ወሳኔ ላይ እንደተገለጸው በሕገ-መንግሥቱ የተመለከተው የፍርድ ቤቶች የጣምራነት ሥልጣን (concurrent jurisdiction) በፍትሐ ብሔር ሥነ-ሥርዓት ሕገ ከተመለከተው የግዛት ክልል ሥልጣን የተለየ አተገባበርና ውጤት ያለው እንደሆነ አስገዳጅ የሕግ ትርጉም ሰጥቷል። በመሆኑም ጉዳዩ በሥነ-ሥርዓት ሕገ እንደተቀረጸው የግዛት ክልል ሥልጣን በዋነኛነት አመቺነትን ብቻ መሠረት ያደረገ ስለሆነ አመቺ እስከሆነ ድረስ በፌዴራል ፍርድ ቤት ሊታይ ይችላል ከተባለ በሕገ-መንግሥቱ የክልል ፍርድ ቤቶች ውክልና ሲነሳ የሚችለው በሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት 2/3ኛ ድምጽ ብቻ ስለመሆኑ በአንቀጽ 78/2 ላይ የተመለከተውን በመተላለፍ፣ የክልል ፍርድ ቤቶች በሕገ-መንግሥቱ የተሠጣቸውን የውክልና ሥልጣን በሕገ በተገለጸው አግባብ ሳይነሳ በፍርድ ቤቶች ውክልናውን የማንሳት ውጤት ያስከትላል። ሕገ-መንግሥቱ የፌዴራል ጉዳይን በውክልና በክልል ፍርድ ቤቶች እንዲታይ በማድረግ ሊያሳካው የፈለገው ዓላማም ከግብ እንዳይደርስ ያደርጋል።

በተጨማሪም ጉዳዩን የሚመለከተው ፍርድ ቤት ሥልጣን የሚወሰነው በሕግ ሆኖ እያለ በክልል ፍርድ ቤት በውክልና ሊታይ የሚችል ሥልጣን በፌዴራል ፍርድ ቤት የሚቀርብ ከሆነ ተከራካሪዎች ክሱን የሚያቀርቡበት ፍርድ ቤት የፌዴራል ወይስ የክልል ፍርድ ቤት መሆን አለበት የሚለውን በራሳቸው ምርጫ እንዲወስኑ (forum shopping) ስለሚያደርግ ተገቢ ያልሆነ የዳኝነት አሰጣጥ ሥርዓት እንዲፈጠር ዕድል ይፈጥራል። ስለሆነም በእነዚህ ምክንያቶች የክልል ጠቅላይ እና ከፍተኛ ፍርድ ቤቶች በሕገ-መንግሥቱ የፌዴራል ጉዳዮችን በውክልና እንዲመለከቱ የተሠጣቸው ሥልጣን መሠረቱ የፌዴራል አወቃቀር በመሆኑ ውክልናቸው በሕግ እስካልተነሳ ድረስ ጉዳዮቹ ለፌዴራል ፍርድ ቤት ሊቀርቡ አይችሉም። ጉዳዮቹ ቀርበው በፌዴራል ፍርድ ቤቶች ከታዩ ውጤቱም አስገዳጅነት ያለውን የፍርድ ቤት ሥልጣን ክፍፍል የሚጥስ ስለሆነ ጉዳዩ በየትኛውም ደረጃ ፍርድ ቤት ሲደርስ በተከራካሪዎች ሆነ በፍርድ ቤቱ የሥልጣን ጥያቄው ተነስቶ ክሱ ውድቅ ሊደረግ እና ከዚህ ሥርዓት ውጭ የተሰጠ ወሳኔ ካለም ሊሻር ይገባል።

ይህ ከላይ የተመለከተው የሕግ ትርጉም ተግባራዊ መደረግ የሚችለው ጉዳዩን ለመመልከት ሥልጣን ያለው ክልል መደበኛ የዳኝነት አገልግሎት በሚሰጥበት ሁኔታ ላይ ሲሆን ብቻ እንደሆነ ግልጽ ነው። አከራካሪ የሚሆነው አንድ ክልል በተለያዩ ምክንያት በክልሉ ውስጥ መደበኛ የዳኝነት ሥልጣን መስጠት በማይችልበት ሁኔታ ላይ ከሆነ በሕገ-መንግሥቱ የተመለከተው የፍርድ ቤቶች የጣምራነት ሥልጣን (concurrent jurisdiction) አተገባበር ምን መሆን አለበት የሚለው ከሰዎች ፍትህ ከማግኘት እና በሕግ ፊት እኩል ጥበቃ ከማግኘት መብቶች ጋር ተገናዝቦ ታይቶ ምላሽ ማግኘት ይኖርበታል። እንደሚታወቀው ፍትህ የማግኘት መብት (Right to Access to Justice) በራሱ ሰብዓዊ መብት ሆኖ በተሟላ መልኩ ሌሎች ሰብዓዊ መብቶችን ለማስከበር የሚያስችል መሰረታዊ መብት ነው።ይህ መብት ኢትዮጵያ በተቀበለቻቸውና ባጸደቀቻቸው ዓለም አቀፍ የሰብዓዊ መብቶች ሕግጋት ፣ ዓለም አቀፍ የሰብዓዊ መብቶች ስምምነቶችና ዓለም አቀፍ ሠነዶች መርሆዎች ላይ እውቅና ያገኘ መብት ነው።ለአብነት ለመጥቀስ ያህል በዓለም አቀፍ የሲቪልና ፖሊቲካ መብቶች ቃልኪዳን(International Covenant on Civil and Political Rights/ICCPR) አንቀጽ 2(3/ሀ እና ለ) 26 ላይ ማንኛውም ሰው ፍትሕ የማግኘት መብት እና በሕግ ፊት እኩል ሆኖ የመታየትና እኩል የሕግ ጥበቃ የማግኘት መብት እንዳለው ደንግንል።እነዚህን ድንጋጌዎች አተገባበር በተመለከተ የተባበሩት መንግስታት የሰብዓዊ መብቶች ኮሚቴ እንዳብራራው አገራት ሰዎች መብቶቻቸው ሲጣስ አቤቱታ አቅርበው ዳኝነታዊ መፍትሔ እንዲሰጣቸው መጠየቅ የሚችሉበትንና ውጤታማ ፍትህ የሚያገኙበትን ተደራሽና ሥልጣን ያለውን አካል በሕግ ስርዓታቸው የማቋቋምና የማመቻቸት ግዴታ አለባቸው።እንዲሁም በተባበሩት መንግስታት የሰብዓዊ መብቶች መግለጫ(Universal Declaration of Human Rights) አንቀጽ 7፣8፣እና 10 ላይ እንደተመለከተው ማንኛውም ሰው በአገራት ሕግ ወይም ሕገ መንግስት በተደነገገው አግባብ ነጻና

ገለልተኛ በሆነ አካል ፊት ቀርቦ መብቱን ለማስከበር የሚያስችል ዳኝነታዊ መፍትሄ የማግኘት እና በሕግ ፊት እኩል ጥበቃ የማግኘት መብት እንዳለው ተደንግጓል።

በተመሳሳይ በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ መንግስት አንቀጽ 25 ላይ ሁሉም ሰዎች... በመካከላቸውም ማንኛውም ዓይነት ልዩነት ሳይደረግ በሕግ እኩል ጥበቃ ይደረግላቸዋል ሲል ደንግጓል። እንዲሁም ማንኛውም ሰው በፍርድ ሊወሰን የሚገባውን ጉዳይ ለፍርድ ቤት ወይም ለሌላ በሕግ የዳኝነት ሥልጣን ለተሰጠው አካል የማቅረብና ወሳኔ የማግኘት መብት እንዳለው በሕገ መንግስቱ አንቀጽ 37/1 ስር ተደንግጓል። በተጨማሪም ሕገ መንግስቱ ማንኛውም ሰው እነዚህንና ሌሎች መብቶቹን የሚያስከብርበትን ነጻና ገለልተኛ ፍርድ ቤቶችን በሕገ መንግስቱ አንቀጽ 78 እና ተከታዮቹ ድንጋጌዎች ላይ አቋቁሟል።

በያዝነው ጉዳይ ለክርክሩ መነሻ የሆነው ጉዳይ ከወል ወጭ ኃላፊነትን መሰረት ያደረገ የጉዳት ካሳ ለማስከፈል የቀረበ ክስን መሰረት ያደረገ ሆኖ ለክሱ ምክንያት የሆነው ጉዳት በአመልካች ደንበኛ ተሽከርካሪ ላይ የደረሰው በትግራይ ክልል ወስጥ በሚገኝ ስፍራ በደረሰ የተሽከርካሪ ግጭት ምክንያት ነው። አደጋው የደረሰው በቀን 28/08/2007/9/ም ሲሆን አመልካች ለደንበኛው የከፈለው ካሳ እንዲተካለት በደንበኛው በመዳረግ በ1ኛ ተጠሪ ላይ ክስ መስርቶ ለፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት ክሱን ያቀረበው ደግሞ በቀን 02/06/2009/9/ም ነው። በዚህ ጊዜ በትግራይ ክልል መንግስት እና በፌዴራል መንግስት መካከል ጤናማ ግንኙነት የነበረበት ጊዜ በመሆኑና የትግራይ ክልል ፍርድ ቤቶች መደበኛ የዳኝነት አገልግሎት እየሰጡ የሚገኙበት ጊዜ ነበር። በሚንቀሳቀስ ንብረት ላይ ጉዳት በደረሰ ጊዜ ክሱ የሚቀርበው ጉዳቱ በደረሰበት ሥፍራ በሚገኝ ፍርድ ቤት መሆኑን ስለግዛት ክልል በሚደነግገው በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁጥር 27/1 ላይ ተመልክቷል። ይሕም ክሱ በትግራይ ክልል ወስጥ በሚገኝ ፍርድ ቤት እንደሚታይ ያስረዳል። በሌላ በኩል የተከራካሪዎችን ማንነት ስንመለከት አመልካችና 2ኛ ተጠሪ በፌዴራል መንግሥቱ የተመዘገቡ የንግድ ድርጅቶች መሆናቸው እንዲሁም 1ኛ ተጠሪም በፌዴራል መንግስት የተመዘገበ በጎ አደራጊ ማኅበር መሆኑ በፌዴራል ፍርድ ቤቶች አዋጅ ቁጥር 25/1988 አንቀጽ 5/6 መሠረት ጉዳዩን የመዳኘት ሥልጣን ያለው የፌዴራል ፍርድ ቤት ስለመሆኑ ያስገነዝባል። በዚህ ምክንያት ጉዳዩ የፌዴራል ጉዳይ ቢሆንም ጉዳዩ የተነሳው በትግራይ ክልል በመሆኑ በሕገ-መንግሥቱ በተሠጠው ውክልና መሠረት ክስ ከቀረበበት ገንዘብ መጠን አንጻር ጉዳዩ መታየት ያለበት በክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ነው። በመሆኑም አመልካች ከላይ በተመለከተው አስገዳጅ የሕግ ትርጉም እና በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ መንግስት አንቀጽ 80/2 መሰረት ክሱን ለትግራይ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ማቅረብ ሲገባው ለፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት ማቅረቡም ሆነ የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤትም በትግራይ ክልል ወስጥ የተከሰተን ከወል ወጭ የሆነ ኃላፊነትን መሰረት ያደረገ የካሳ ጉዳይ የሚመለከት ክስ በወክልና ሥልጣን በትግራይ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሊታይ የሚገባው ነው ብሎ ወድቅ ማድረግ ሲገባው ጉዳዩን በስረ ነገሩ ተመልክቶ ወሳኔ መስጠቱ ሊታረም የሚገባው መሰረታዊ የሕግ ስህተት ነው።

ሆኖም የትግራይ ክልል የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ መንግስት በሚቃረን አካሄድ በክልሉ ምክር ቤት የምርጫ ሕግ በሚል አዋጅ ቁጥር 352/2012ን በማወጣት፣ የምርጫ ኮሚሽን በማቋቋም እና ክልላዊ ምርጫ ማካሄዱ የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ መንግስት የሚቃረን ስለሆነ ይህ አዋጅም ሆነ ይህንን አዋጅ ተከትሎ የተደረገው ምርጫም ሆነ የተቋቋመ የክልል መንግስት ኢ-ሕገ መንግስታዊ ስለሆነ ማንኛውም ሕጋዊ ወጤት እንደሌለውና ከፌዴራል መንግስት ጋር ኦሎሴላዊ ግንኙነት ማድረግ እንደማይችል የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ፌዴሬሽን ምክር ቤት ነሐሴ 30 ቀን 2012/9/ም ባካሄደው አስቸኳይ ስብሰባ ወሳኔ አስተላልፏል። ከዚህ በኋላም በተፈጠረ ግጭትና ይህንን ተከትሎ በፌዴራል መንግስቱ በተወሰደ ሕግ የማስከበር እርምጃ በትግራይ ክልልና በፌዴራል መንግስት መካከል ኦሎሴላዊ ግንኙነት እየተደረገ አይደለም። በዚህ መልኩ ግንኙነቱ የተቋረጠው በክልሉና በፌዴራል አስፈጻሚ አካላትና ከምክር ቤቶች ጋር ብቻ ሳይሆን በፌዴራል ፍርድ ቤቶችና በክልሉ ፍርድ ቤቶች መካከል ያለው ዳኝነታዊና አስተዳደራዊ ጉዳዮች ግንኙነት ጭምር እስካሁን ተቋርጦ ይገኛል። በተጨማሪም በክልሉና በአካባቢው የሰላምና መረጋጋት እጦት ችግር ምክንያት ወደ ክልሉና ከክልሉ ወደ ሌሎች የአገራችን ክፍል የሰዎች ዝውውር የተገደበ ሆኗል። እነዚህም እውነታዎች በገሀድ (በተግባር) የሚታይ በመሆኑ ችሎቱ የዳኝነት ግንዛቤ (judicial notice) የወሰደበት ጉዳይ ነው። በዚህ ምክንያት በአሁኑ ጊዜ የትግራይ ክልል ፍርድ ቤቶች በሕገ መንግስቱ የተሰጣቸውን የወክልና ሥልጣን ተግባራዊ ማድረግ በማይችሉበት ሁኔታ ላይ መሆናቸውን ተገንዝበናል።

ከላይ እንደተመለከተው ምንም እንኳን ክሱ ለፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት በቀረበበት ጊዜ ጉዳዩን በሕገ መንግስቱ አንቀጽ 80/2 መሰረት የመዳኘት የወክልና ሥልጣን ያለው የትግራይ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በመሆኑ የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት ሥልጣን የሰጠው በማለት ክሱን ወድቅ ማድረግ ሲገባው ክሱን ተቀብሎ ጉዳዩን በስረ ነገሩ ተመልክቶ ወሳኔ መስጠቱ ሊታረም የሚገባው መሰረታዊ የሕግ ስህተት ቢሆንም በዚህ ምክንያት የስር ፍርድ ቤት የሰጠው ወሳኔ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁጥር 9 መሰረት በዚህ ችሎት ቢሻር አመልካች ክሱን ለትግራይ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ማቅረብ ስለማይችል ፍትህ የማግኘት መብቱን ያጣል። እንዲሁም ተመሳሳይ የፌዴራል ጉዳይ ያላቸው ሌሎች ሰዎች መሰል ችግር በሌለባቸውና የወክልና ሥልጣን ባላቸው ክልሎች በሚገኙ ፍርድ ቤቶች ክስ አቅርበው እንዲሁም የክሱ ምክንያት የተከሰተው በአዲስ አበባ እና በድሬ ዳዋ ከተሞች ሲሆን ደግሞ በቀጥታ ለፌዴራል ፍርድ ቤቶች ክስ በማቅረብ ዳኝነታዊ መፍትሄና የሕግ ጥበቃ ሲያገኙ አመልካች ደግሞ የክሱ ምክንያት የተከሰተው በትግራይ ክልል በመሆኑና ክልሉ ከፌዴራል መንግስት ጋር ያለው ግንኙነት በተቋረጠበት ሁኔታና በጸጥታ ችግር ምክንያት የሕገ መንግስቱን አንቀጽ 80/2ን መሰረት በማድረግ የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤትን ወሳኔ ሽሮ መተወ ደግሞ በዓለም አቀፍ ሰብዓዊ መብቶች ሰነዶችና በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ መንግስት ጥበቃ የተሰጣቸውን የአመልካችን ፍትህ የማግኘት መብት ከማሳጣትም ባለፈ ሰዎች

ሁሉ በመካከላቸው ማንኛውም ልዩነት ሳይደረግባቸው እኩል የሕግ ጥበቃ የማግኘት መብት አላቸው የሚለውን በሚቃረን አኳኋን በዚህ ረገድ የአመልካችን መሰረታዊ መብት ማሳጣት ይሆናል።

ስለሆነም በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ መንግስት አንቀጽ 78 እና ተከታዮቹ ድንጋጌዎች ላይ ነጻ እና ገለልተኛ የዳኝነት አካል በየደረጃው ማቋቋም ያስፈለገው እነዚህንና ሌሎች የሰዎችን ሰብዓዊና ዲሞክራሲያዊ መብቶች ለማስከበር በመሆኑ የክልል ፍርድ ቤቶች በሕጋዊ ምክንያት በሕገ መንግስቱ የተሰጣቸውን የወክልና ሥልጣን መጠቀምና ለዜጎች ፍትህ መስጠት በማይችሉበት ሁኔታ ላይ ሲሆኑ እና ጉዳዩም የፌዴራል ጉዳይ ሲሆን የሰዎችን ፍትህ የማግኘት መብት ፣ እኩል የሕግ ጥበቃ የማግኘት መብት እና ሌሎች መብቶችን ማስከበር እንዲችሉ የፌዴራል ፍርድ ቤቶች በቀጥታ ጉዳዩን ተቀብለው የመዳኘት ሥልጣን አላቸው ብለናል። በተጨማሪም አመልካች የትግራይ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በአሁኑ ጊዜ መደበኛ የዳኝነት ሥራ እየሰራ ባለመሆኑ ቀጥሎ ክሱን ማቅረብ የሚችለው ለፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤቱ በሆነበት ሁኔታ የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት ክስ በቀረበለት ጊዜ በቀጥታ ክሱን ተቀብሎ ለመዳኘት ሥልጣን አልነበረውም በሚል መነሻ ብቻ ወሳኔው የሚሻር ከሆነ በአንድ ክርክር ተመሳሳይ የሆነ የጊዜ፣ የገንዘብና የሰው ጉልበት(ሁብት) ብክነት እንዲከሰት በማድረግ የፍትህ ብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ዓላማ እንዳይሳካ ያደርጋል። በመሆኑም እነዚህን ምክንያቶች ከግምት በማስገባት የስር ፍርድ ቤት ወሳኔ ሕገ መንግስታዊ የሆነውን የፍርድ ቤቶች የወክልና ሥልጣን የተከተለ አይደለም በሚል ምክንያት ሊሻር አይገባም ብለናል።

ሁለተኛውን ጭብጥ እንደመረመርነውም አመልካች በደንበኛው ተሽከርካሪ ላይ ጉዳት የደረሰው በ1ኛ ተጠሪ አሽከርካሪ ጥፋት ንብረትነቱ የ1ኛ ተጠሪ በሆነ ተሽከርካሪ ተገጭቶ ስለሆነ ለደንበኛዬ የክፍልኩትን ካሳ 1ኛ ተጠሪ ሊተካልኝ ይገባል በማለት ክስ የመሰረተ ሲሆን 1ኛ ተጠሪም ሆነ 2ኛ ተጠሪ ጉዳቱ በ1ኛ ተጠሪ ተሽከርካሪ አሽከርካሪ ጥፋት የደረሰ ባለመሆኑ አመልካች ለደንበኛው የክፍለውን ካሳ የመተካት ኃላፊነት የለብንም በማለት ተከራክረዋል። አንድን ፍሬ ነገር ማስረጃ አቅርቦ የማስረዳት ሽክምን ከሚመለከተው መሠረታዊው መርህ (Basic Principle of Burden of Proof) መረዳት እንደሚቻለው አንድ አከራካሪ ፍሬ ነገር አለ ወይም የለም ብሎ የሚከራከር ሰው ፍሬ ነገሩ መኖሩን ወይም አለመኖሩን ተገቢነትና ተቀባይነት ያለውን ማስረጃ በማቅረብ የማስረዳት ሽክምን(ግዴታ) አለበት። (የፍ/ብ/ስ/ሕግ ቁጥር 258-260 እና የፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 2001 ይመለከቷል)። በተያዘው ጉዳይ በአመልካች የደንበኛ ተሽከርካሪ ላይ የመገጨት አደጋ የደረሰበትና በዚህ መነሻ ካሳ የተከፈለበት ጉዳት ሊደርስ የቻለው በ1ኛ ተጠሪ ተሽከርካሪ አሽከርካሪ ጥፋት ምክንያት መሆኑን በቀዳሚነት ማስረዳት ይኖርበታል። በመቀጠልም ተጠሪዎች እንደነገሩ ሁኔታ በአመልካች ደንበኛ ተሽከርካሪ ላይ ጉዳት የደረሰው የ1ኛ ተጠሪ ተሽከርካሪ አሽከርካሪ ጥፋት ምክንያት እንዳልሆነ ማስረዳት ይኖርባቸዋል። ግራ ቀኙ በዚህ መልኩ የማስረዳት ሽክምን ያለባቸው መሆኑ እንደተጠበቀ ሆኖ ማስረጃ የመስማት፣ የመመርመርና የመመዘን ሥልጣን ያላቸው ፍርድ ቤቶችም በግራ ቀኙ በቀረቡ ማስረጃዎች

ሳይገደቡና የገለልተኛነት ሚናቸውንም ሳይተላለፉ አንጻራዊ እውነታን የማፈላለግ ኃላፊነታቸውን መወጣት በሚያስችላቸው መልኩ በተከራካሪ ወገኖች ሆነ በራሳቸው አነሳሽነት በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁጥር 136 ፣ 145/1፣249 ፣264 (1 እና 2) እና 345 መሰረት ተጨማሪ ምስክሮችን፣ የሰነድ ማስረጃዎችን፣ የሙያ ምስክሮችን አስቀርበው መስማትና መመርመር ይችላሉ።

በያዘነው ጉዳይ አመልካች ለደንበኛው ካሳ እንዲከፍል ያደረገው ጉዳት በደንበኛው ተሽከርካሪ ላይ የደረሰው የ1ኛ ተጠሪ ተሽከርካሪ አሽከርካሪ ጥፋት ምክንያት መሆኑን ለማስረዳት ያቀረበው ማስረጃ በወቅቱ ስለአደጋው ክስተት በትራፊክ ፖሊስ የተነሳውን የአደጋ ፕላን እና ሪፖርት ሲሆን ተጠሪዎች ደግሞ ይህ አመልካች ያቀረበው ማስረጃ በአደጋው ምክንያት በሰው ላይ ለደረሰ አደጋ ካሳ ለማስከፈል በቀረበ ክስ መነሻ በትግራይ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በተከፈተ መዝገብ ላይ በተሰጠ ትዕዛዝ የመቀሌ ዩኒቨርሲቲ ባለሙያዎችና የትራፊክ ፖሊሶች ያሉበት ኮሚቴ ተቋቁሞ ሳይንሳዊ በሆነ መንገድ እንዲጣራ ተደርጓል። ኮሚቴው የአደጋው መንስኤ የ1ኛ ተጠሪ ተሽከርካሪ አሽከርካሪ ጥፋት ነው ተብሎ አስቀድሞ የቀረበው የትራፊክ ፖሊሲ የአደጋ ፕላንና ሪፖርት ትክክል እንዳልሆነና ለአደጋው መንስኤ የሆነውን ጥፋት የፈጸመው የአመልካች ደንበኛ ተሽከርካሪ አሽከርካሪ እንደሆነ አረጋግጦ ለክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ያቀረቡትን ሪፖርት በማስረጃነት በመመርመርና የምስክሮችን ቃል ጭምር በመመዘን ጉዳቱ የደረሰው በአመልካች ደንበኛ ተሽከርካሪ አሽከርካሪ ጥፋት ምክንያት በመሆኑ ተጠሪዎች ክስ የቀረበበትን ካሳ የመክፈል ኃላፊነት የለባቸውም ሲል ክሱን ወድቅ አድርጓል።

እንደሚታወቀው በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ መንግስት አንቀጽ 80(3/ሀ) እና በፌዴራል ፍርድ ቤቶች አዋጅ ቁጥር 1234/2013 አንቀጽ 2/4 እና 10 መሰረት ለዚህ ሰበር ሰሚ ችሎት የተሰጠው ሥልጣን መሠረታዊ የሕግ ስህተት የተፈጸመበትን የመጨረሻ ወሳኔ እንዲያርም ነው። ሰበር ችሎት የማስረጃ አቀራረብን፣ አግባብነትንና ተቀባይነትን (Production, relevancy and admissibility of evidence) እንዲሁም የማስረዳት ሽክምንና የማስረጃ ምዘናን (burden of proof and weight of evidence) የሚመለከቱ መሰረታዊ መርሆዎች በግልጽ ተጥሶ የተሰጠ የመጨረሻ ወሳኔ መኖሩን አረጋግጦ ስህተቱ እንዲታረም ሊወስን ከሚችል በስተቀር ተከራካሪ ወገኖች ማስረጃ ለመቀበል፣ ለመስማትና ለመመዘን ሥልጣን ለተሰጣቸው የስር ፍርድ ቤቶች አቅርበው ማስረጃዎቹ ተመርምረውና ተመዘነው የተደረሰውን የፍሬ ነገር ድምዳሜ ወደ ጎን በመተወ ማስረጃዎችን በድጋሚ የመመዘን ተግባር ወስጥ በመግባት ማስረጃዎችን በመመርመርና በመመዘን አከራካሪ የሆነው ፍሬ ነገር መኖር አለመኖሩን ለማረጋገጥ የሚያስችል ሥልጣን አልተሰጠውም።

ከላይ እንደተመለከተው የስር ፍርድ ቤት በዋናነት መሰረት የደረገው ማስረጃ በትግራይ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ትእዛዝ የመቀሌ ዩኒቨርሲቲ ባለሙያዎች እና የትራፊክ ፖሊሶች ያሉበት ኮሚቴ ተቋቁሞ ተጣርቶ የቀረበውን ማስረጃ መሰረት በማድረግ ነው። በዚህ መልኩ ኮሚቴ ተቋቁሮ የአደጋው መነሻ

ምክንያት እንዲጣራ የተደረገው በመቀሌ ዩኒቨርሲቲ ባለሙያዎች አነሳሽነት ሳይሆን በትግራይ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በተሰጠ ትእዛዝ ነው።ከላይ እንደገለጸነው የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት በዚህ መልኩ አንድ አከራካሪ ጭብጥ በባለሙያ ተጣርቶ ማስረጃ እንዲቀርብለት ለማዘዝ እንዲችል የፍትሐ ብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ይፈቅድለታል።በዚህ መልኩ የቀረበው ማስረጃ ደግሞ አመልካች በማስረጃነት ያቀረበውንና አስቀድሞ የ1ኛ ተጠሪ ተሽከርካሪ አሽከርካሪ ጥፋተኛ እንደሆነ ተገልጾ የቀረበው የትራፊክ ፖሊስ የተዘጋጀ የአደጋ ፕላን/ሪፖርት ትክክለኛ ድምዳሜ አይደለም የሚያስብል በመሆኑ የስር ፍርድ ቤት በሳይንሳዊ መንገድ ስለአደጋው መንስኤ የሚያስረዳውን ኋለኛውን ማስረጃ መሰረት አድርጎ መወሰኑ ከማስረጃ አቀባበልም ሆነ ምዘና መርሆዎች አተገባበር አንጻር ጉድለት ፈጽሟል የሚያስብል አይደለም።

እንዲሁም አመልካች ከላይ በተመለከተው መሰረት የመቀሌ ዩኒቨርሲቲ ባለሙያዎችና የትራፊክ ፖሊሶች ያሉበት ኮሚቴ ተዋቅሮ ተጣርቶ የቀረበውን ማስረጃ መቀበል በሚኒስትሮች ምክር ቤት ደንብ ቁጥር 208/2003 አንቀጽ 85(3/ሀ እና ለ) ስር የተደነገገውን እና በሰ/መ/ቁጥር 43452 ላይ የተሰጠውን አስገዳጅ የሕግ ትርጉም የሚቃረን ነው። በማለት ያቀረበውንም ክርክር መርምረናል።የመንገድ ትራንስፖርት ትራፊክ መቆጣጠሪያ የሚኒስትሮች ምክር ቤት ደንብ ቁጥር 208/2003 በደንብ ቁጥር 395/2009 የተሻሻለ ሲሆን በዚህ በተሻሻለው ድንብ አንቀጽ 85 ላይ የተደነገገው በጠቅላላው በደንብ ተላላፊዎች ላይ ስለሚጣል ቅጣት የተደነገገ ሲሆን በተለይ በንኡስ አንቀጽ 4(ሀ እና ለ) ላይ ደግሞ ደንብ ተላላፊ ነው ተብሎ ቅጣት የተጣለበት ሰው ቅሬታ ሲያደርግበት መቼ ለማን ቅሬታውን ማቅረብ እንዳለበት ተደንግጓል። ከዚህ ወጭ በዚህ ድንጋጌም ሆነ በደንቡ ሌሎች ክፍሎች ላይ ስለአንድ የትራፊክ አደጋ በትራፊክ ፖሊስ የተነሳ የአደጋ ፕላን ወይም የትራፊክ ፖሊስ የአደጋ ሁኔታ ማሳያ ሪፖርት አጠራጣሪ ሆኖ ሲገኝ በፍርድ ቤት ትእዛዝ በሌላ ባለሙያ ወይም በሌላ የትራፊክ ፖሊስ ባለሙያ ተጣርቶ እንዲቀርብ የሚከለክል ድንጋጌ አልተደነገገም። በትራፊክ ፖሊስ የተዘጋጀ የአደጋ ሁኔታ የሚያሳይ ፕላን/ሪፖርት እንደማንኛውም የሙያ ምስክርነት ከፍተኛ ዋጋ (high probative value) ተሰጥቶ እንደሚመዘን አጠቃላይ የማስረጃ መርህ የሚያስገድድ ቢሆንም እንዲህ አይነት የሙያ ምስክርነት አጠራጣሪ በሆነ ጊዜ በሌላ ባለሙያ የሙያ ምስክርነት ማጣራትን የሚከለክል ወይም አስቀድሞ የመጀመሪያው የሙያ ምስክርነት የማይስተባበል ማስረጃ (አሳሪ/conclusive evidence) ነው የሚል የሕግ ድንጋጌም ሆነ ከዚህ አንጻር የተሰጠ የሰበር ሰሚ ችሎት አስገዳጅ የሕግ ትርጉም የለም። በመሆኑም የስር ፍርድ ቤት ለወሳኔው መሰረት ያደረገው ማስረጃ ተጠቃሾችን የሚኒስትሮች ምክር ቤት ደንብ እና የሰበር ሰሚ ችሎት አስገዳጅ የሕግ ትርጉም የሚጥስ ነው። በሚል አመልካች ያቀረበውን ክርክር አልተቀበልንም። በመሆኑም የስር ፍርድ ቤት ኋለኛው የሙያ ምስክርነት ማስረጃ እና የምስክሮች ቃል መሰረት አድርጎና የተሻለ ዋጋ ሰጥቶ በመመዘኑ የተፈጸመ ስህተት ባለመኖሩ ተከታዩን ወስነናል።

ዉ ሳ ኔ

1. የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት በመ/ቁጥር 190749 በቀን 26/02/2012 ዓ/ም የሰጠው ውሳኔ የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት በመ/ቁጥር 187653 ላይ በቀን 12/02/2014 ዓ/ም የተሰጠው ውሳኔ በፍ/ብ/ስ/ስ/ሕግ ቁጥር 348/1 መሰረት ፀንቷል።
2. ግራ ቀኝ በዚህ ችሎት ያወጡትን ወጭ የየራሳቸውን እንዲችሉ ተወስኗል።

ት እ ዛ ዝ

1. የዉሳኔዉ ግልባጭ ለይግባኝ ሰሚዉ ችሎትና ለሥር ፍርድ ቤት ይተላለፍ። ግራ ቀኝ ሲጠይቁም ግልባጬ ይሰጣቸዉ።
2. መዝገቡ ተዘግቷል፤ ወደ መዝገብ ቤት ይመለስ።

ውል